

מתיחות בין עיראק לארצות הברית - ניגודי אינטרסים בעיקר בהקשר לאיראן

אלדד שביט וסימה שיין

הלחצים שמפעילה ארצות הברית על עיראק לציית לסנקציות על איראן וקביעותיו של הנשיא דונאלד טראמפ כי "הנוכחות של הכוחות בעיראק יכולה לאפשר לארצות הברית לפעול בסוריה אם יהיה צורך" כמו גם "לשים לב לאיראן", מייצרים מתיחות בין שתי המדינות. ההנהגה בבגדאד מיהרה להביע את התנגדותה ובפרלמנט העיראקי מקודמת הצעת חוק שתאסור על נוכחות הכוחות האמריקאים בעיראק. מתיחות זו דרבנה את איראן לתגבר את מאמציה להבטיח את האינטרסים שלה בעיראק. אמנם סביר כי למרות המתיחות ביניהן, יש לעיראק ולארצות הברית אינטרס בהמשך הנוכחות הצבאית האמריקאית, בעיקר על רקע ההכרה בבגדאד כי הסיוע הביטחוני האמריקאי יידרש גם בשנים הבאות. ועם זאת, המציאות הפוליטית הנוכחית בעיראק, בפרט על רקע התחזקותם בבחירות האחרונות של הגורמים השיעים המזוהים עם איראן והמתנגדים לארצות הברית, מחייבת את הממשל האמריקאי לגלות רגישות יתר והבנה עמוקה יותר של הניואנסים הפוליטיים הפנים-עיראקים.

באחרונה, לאחר הקמתה של הממשלה החדשה בעיראק, הנשענת גם על תמיכת גורמים שיעים פרו איראניים, וכן על רקע המתיחות הגוברת בין ארצות הברית לאיראן ובעיקר חידוש הסנקציות, העמיקו המחלוקות בין הממשל בבגדאד לושינגטון.

הממשל האמריקאי מעוניין להביא להפסקת רכישות האנרגיה של עיראק מאיראן, למרות התלות הגבוהה של בגדאד ביבוא גז וחשמל ממנה. בתמורה, הוא מנסה, ככל הידוע ללא הצלחה יתרה עד כה, לעודד את מדינות המפרץ להפוך לאלטרנטיבה לאיראן. בשלב ראשון, עיראק קיבלה פטור לחצי שנה מיישום הסנקציות על איראן בתחום ייבוא הגז, ושלושה חודשים של פטור לייבוא חשמל. פטורים אלה עומדים לפוג בקרוב ובכירים עיראקים מצדם מבהירים כי הדרישות מתעלמות מצרכיה של עיראק וכי אין בכוונתם להיות חלק ממשטר הסנקציות נגד איראן. במקביל, בניגוד להחלטתו להוציא את הכוחות האמריקאים מסוריה ומאפגניסטאן, קבע הנשיא דונלד טראמפ, כי אין לו תכניות להוציא את הכוחות מעיראק (כ-5200 חיילים). בעקבות ביקורו בבסיסים האמריקאים בעיראק הדגיש טראמפ את התרשמותו מההשקעה הגדולה במתקני הצבא במדינה זו והבהיר כי למרות שהמערכה שנוהלה נגד המדינה האסלאמית הסתיימה, "הנוכחות של הכוחות בעיראק יכולה לאפשר לארצות הברית לפעול בסוריה אם יהיה צורך" כמו גם "לשים לב לאיראן".

התבטאותו זו של הנשיא טראמפ עומדת בסתירה לעמדת גורמי המודיעין והמבצעים, שממשיכים להדגיש כי המטרה היחידה של הכוחות בעיראק נותרה לסייע לצבא עיראק במאבקו בגורמי טרור. דו"ח שפרסם הפנטגון בפברואר 2019 קבע כי כוחות הביטחון של עיראק יזדקקו לעוד שנים רבות של סיוע כדי להגיע לרמה מבצעית שתאפשר להם מאבק עצמאי בגורמי טרור, ובכללם המדינה האסלאמית.

כבעבר, גם הפעם נראה כי אמירותיו של הנשיא אינן משקפות שינוי מדיניות שנגזר מעבודת מטה סדורה בצמרת האמריקאית, ובוודאי שנאמרו ללא תאום עם ממשלת עיראק. דבריו נתקלו בהתנגדות רחבה של כלל הגורמים הפוליטיים בעיראק. בלטו בהקשר זה הצהרותיהם של נשיא עיראק, ברהם צאלח, וראש הממשלה, עאדל עבד-אלמהדי, שמיהרו להדגיש את ריבונותה ועצמאותה של עיראק, תוך שהם קובעים כי לכוחות האמריקאים אין מנדט "לעקוב" אחר איראן וכי לא יאפשרו שעיראק תהיה נקודת מוצא למאבק נגד איראן. הצהרות אלה זכו לתמיכתו של המנהיג השיעי הבכיר בעיראק, איתאללה עלי סיסתאני, שציין כי "עיראק מעוניינת לשמור על מערכת יחסים טובה ומאוזנת עם כל שכנותיה המבוססת על אינטרסים משותפים ומבלי להתערב בענייניהן הפנימיים". יודגש, כי לביטויי הביקורת על ארצות הברית תרמה גם הימנעותו של הנשיא טראמפ מלהגיע לפגישה עם הצמרת העיראקית בבגדאד במהלך ביקורו בבסיסים האמריקאים במדינה, שנתפסה כעלבון.

עוד לפני הצהרות טראמפ, גורמים מקרב המיליציות השיעיות החלו לקדם הצעת חקיקה בפרלמנט העיראקי שתגביל את התנועה והפעילות של הכוחות האמריקאים ואולי אף תאסור כליל על נוכחותם בעיראק. הצהרותיו של הנשיא סיפקו רוח גבית לגורמים אלה ודווח כי הוסכם בין ראש קואליציית פתח, האדי אל-עאמירי (המורכבת מהמיליציות השיעיות המקורבות לאיראן) ומפלגתו של מקתדא אל-צדר (מתנגד ידוע לנוכחות האמריקאים, אך גם לזו של האיראנים) להמשיך ולקדם את הצעת החקיקה. הצורך להגיב חייב גם את המתונים שבקרב הפוליטיקאים העיראקים לחדד את המסרים הלאומיים ולהדגיש כי לא יתנו יד לפגיעה בריבונותה של עיראק ובסמכותה לקבוע את משימות הכוח האמריקאי בשטחה.

יוזכר כי במהלך כהונתו של הנשיא אובמה לא הצליחו ארצות הברית ועיראק להגיע להסכם ביטחוני (SOFA), שיאפשר לחלק מהכוחות האמריקאים להישאר ולכן ב-2011 הוחלט להוציא את כל הכוחות מעיראק. כיום, הנוכחות של הכוחות האמריקאים בעיראק הינה תוצאה של בקשה מפורשת של ממשלת עיראק, שהוגשה ב-2014 בעקבות השתלטות המדינה האסלאמית על שטחים נרחבים במדינה. על פי הסיכומים, נוכחות זו נועדה אך ורק למשימות נגד גורמי טרור. ממשלת עיראק החדשה, שנתמכת על ידי קואליציה שברירת של הגורמים השיעים, נתנה אף היא את הסכמתה להמשך הנוכחות האמריקאית, אך היא מנסה, ככל האפשר, להימנע מלהיגרר לעימות שבין ארצות הברית לאיראן.

עם זאת, ברור להנהגה בעיראק כי למרות התבוסה הטריטוריאלית של המדינה האסלאמית איום הטרור האסלאמי טרם חלף ועיראק זקוקה לתמיכה האמריקאית כדי לסייע לכוחות הביטחון במשימותיהם. גורמים דיפלומטים וצבאיים אמריקאים, ובראשם שר ההגנה בפועל, פט שאנהן, שאף הגיע לביקור בבגדאד, מבהירים לצמרת העיראקית, בניסיון למזער נזקים, כי הממשל מכבד את ריבונותה של עיראק ובכוונתו לדבוק בהסכמות שהושגו עם ממשלתה. למתיחות המצטברת עם וושינגטון נוספה התפטרותו של השליח האמריקאי המיוחד של הנשיא לקואליציה למאבק במדינה האסלאמית, ברט מקגורק, שצבר שעות שיח רבות עם ההנהגה העיראקית, וכיום אין נציגות אמריקאית בכירה שמנהלת את השיח השוטף ברמה האסטרטגית. כל זה לא מסייע למגעים השקטים, המתקיימים לפי התקשורת במטרה להשיג הסכמה עיראקית לביצוע פעולות קומנדו ותקיפות של מאחזי המדינה האסלאמית בסוריה משטח עיראק,

הדיון הפנימי שהתפתח בעיראק על אודות עתיד הכוחות האמריקאים דרבן את איראן להרחיב את התערבותה הפוליטית, ישירות ובאמצעות בעלי בריתה, כדי להבטיח את האינטרסים שלה. שר החוץ האיראני, מוחמד זריף, ערך באחרונה ביקור בעיראק בראש משלחת פוליטית וכלכלית גדולה. במהלכו הוא נועד, לצד הצמרת השלטונית בבגדאד, גם עם שורה של מנהיגים מכלל העדות, החל מפגישה עם מפקד מליצית אל-נוג'באא, הנתמכת בידי כוחות קודס ומי שהייתה אחראית גם על שיגור כוחות לסוריה, עם ראשי השבטים הסונים בעיראק, וכן קיים ביקור בכורדיסטאן.

איראן, שיש לה גבול ארוך עם עיראק, מייחסת חשיבות רבה לקיומו של שלטון אוהד בבגדאד ומשקיעה רבות בשני העשורים האחרונים בביסוס השפעתה במסדים הביטחוני, הכלכלי, החברתי והדתי במדינה זו. בימים האחרונים נחתם הסכם לשיתוף פעולה מדעי-טכנולוגי בין המדינות ומתקיימים מגעים להרחבת הקשרים הבנקאיים.

איראן רואה בהמשך הנוכחות הצבאית האמריקאית בעיראק איום ישיר על האינטרסים שלה והיא אף דואגת להעביר מסר מרתיע לממשל בבגדאד מפני השלכותיו של עימות צבאי. מפקד משמרות המהפכה, מוחמד-עלי ג'עפרי, הצהיר כי מתקפת הטילים האיראנית על מטה המפלגה הדמוקרטית של כורדיסטאן האיראנית בצפון עיראק (ספטמבר 2018) היא צריכה לשמש מסר לכל אויביה של איראן, ובמיוחד למעצמות, הסבורות כי הן יכולות לכפות את מטרותיהן על איראן. כן התפרסם באחרונה דיווח כי איראן העבירה טילים בליסטיים למיליציות השיעיות, שבהן היא תומכת בעיראק. איראן הכחישה אומנם דיווח זה, אך לא ניתן לפסול אפשרות כי היא אכן חותרת להעביר אמצעים צבאיים מתקדמים לידי המיליציות השיעיות על מנת לשפר את יכולותיהן, למקרה של עימות צבאי בין איראן לארצות הברית ו/או ישראל, או למקרה של עימות בין לבין השלטון המרכזי בבגדאד.

בשורה התחתונה, סביר כי למרות המתיחות שנוצרה בין עיראק לבין ארצות הברית, יש לשתיהן אינטרס בהמשך הנוכחות הצבאית האמריקאית בעיראק - בעיקר על רקע ההכרה בבגדאד כי הסיוע הביטחוני האמריקאי יידרש גם בשנים הבאות. עם זאת, המציאות הפוליטית הנוכחית בעיראק, בפרט על רקע התחזקותם בבחירות האחרונות של הגורמים השיעים המזוהים עם איראן והרגישות לסוגיית המעורבות האמריקאית, כמו גם הרצון של עיראק לא למצוא עצמה בתווך בין ארצות הברית לאיראן, הופך את מרחב התמרון האמריקאי למורכב יותר ומחייב את הממשל לרגישות יתר והבנה עמוקה יותר של הניואנסים הפנים-עיראקים.

מבחינת ישראל, ראש הממשלה בנימין נתניהו ושר הביטחון לשעבר, אביגדור ליברמן, התייחסו לאפשרות כי ישראל תפעל גם נגד יעדים איראנים בעיראק. על רקע זה, נדרשת הבנה של האינטרסים האמריקאים בזירה העיראקית והרגישויות הנוכחיות מול הממשלה החדשה בבגדאד. חשוב לקחת בחשבון כי ספק אם האמריקאים יסכימו עם מימוש מדיניות ישראלית של הרחבת המאמצים הצבאיים של ישראל נגד נוכחות איראנית גם לשטחה של עיראק בין היתר בשל החשש מפגיעה אפשרית בכוחותיהם הערוכים בעיראק. זאת, לצד שיקולים נוספים, ובכלל זאת יחסי ישראל עם הכורדים היושבים בממשלה העיראקית.